

Romano džaniben

časopis romistických studií | 17. ročník | 1/2011

— Rozvoj v pohybu. Souvislosti a důsledky transnacionální migrace Romů a Romek z okresu Rimavská Sobota/Rimaszombat (Slovensko) do Grazu (Rakousko)

Abstract

Especially since the latest two EU-enlargements, the perception of Roma/Romnija in “western” European states is predominantly linked with forms of migration that emerged in post-communist countries. Still, these migrations are not unidirectional and homogeneous, but contain multi-layered and diverse forms of movement. In this paper we aim to present some outcomes of a recent research-project, during which we analyzed movements from Romani communities in southern Slovakia to the Austrian province of Styria. The discussed Romani communities are not separated from their mostly Hungarian surroundings, either linguistically or in terms of housing. Nevertheless, the migrations and, moreover, their effects foster differentiation and partly even increase segregation. Some NGO projects in the region and the depiction in Austrian media in particular intensified othering of these Slovakian/Hungarian Roma/Romnija.

Keywords

Roma/Romnija, migration, begging, transnationality, NGOs, media discourse, development, ethnicization

1 Mag. **Stefan Benedik**, působí na Univerzitě v Grazu (Institut für Geschichte: Zeitgeschichte – Historický ústav: soudobé dějiny). E-mail: stefan.benedik@uni-graz.at

Mag. **Barbara Tiefenbacher**, působí na Univerzitě v Grazu (Treffpunkt Sprachen – Centrum pro jazyky). E-mail: barbara.tiefenbacher@uni-graz.at

Oba autoři jsou doktorandy, držitelé stipendia Rakouské akademie věd, spolu s Wolfgangem Göderlem. Pracují na výzkumu romských migrací a procesů etnizace (www.uni-graz.at/romipen).

Edit Szénássy, MA, je doktorandkou na Karlově Univerzitě v Praze (sociální a kulturní antropologie). E-mail: szenedit@gmail.com

2 Tento článek je založen na výsledcích naší studie. Děkujeme vedoucí projektu Heidrun Zettelbauer za její podporu a pečlivou supervizi a štyrské nadaci „Zukunftsfonds Steiermark“ za štědré financování.

1. Prostory a propojení

„Továrna na těstoviny? O tom vám u nás ve vesnici nemůžu nic říct. [...] Ale můžeme se sejít, až budete v Grazu. Pak si můžeme promluvit o všem, i o té továrně.“ (rozhovor MB 329). Taková byla jedna z nejpozoruhodnějších odpovědí, jichž se nám dostalo při pokusu debatovat ve vsi Medovce/Metete³ na jihu středního Slovenska o změnách, ke kterým v této malé obci došlo po vzniku transnacionálního propojení mezi okresem Rimavská Sobota/Rimaszombat a městem Graz v Rakousku, jehož existence rozvoj obce významně ovlivňuje. Zpovídaný (muž) – stejně jako mnozí jiní – jednoduše popřel, že by transnacionální výměna měla souvislost s kterýmkoli aspektem (života obce). Jedním dechem však připustil, že zásadně odlišné okolnosti budoucího setkání v Grazu již umožní změnit obsah našeho rozhovoru i postoj k němu. Tyto dvě lokality (jež jako by tvořily prototyp urbánně-rurální polarity) spolu utvářejí transnacionální výměnnou a interaktivní síť. Na jedné straně vesnice jménem Medovce/Metete, na té druhé její protějšek Graz, druhé největší město v Rakousku.

Obě místa dělí vzdušnou čarou vzdálenost 500 km. Následkem toho zde zkoumané transnacionální interakce nevytvářejí sdílený transnacionální prostor jako takový (který by byl ucelenější), nýbrž dva prostory sice nadále odlišné, ale stále více formované vzájemnými vazbami. Následkem toho se zkoumaná místa vzájemně přibližují a vzdálenosti mezi nimi zmenšují. Jak ale dokazuje citovaný výrok, nedochází mezi zúčastněnými stranami k vyvažování vzájemných extrémních rozdílů. Spíše naopak, vytvoření transnacionálního propojení přispělo v lokálním rámci k prohloubení nebo přímo k (opětovnému) vzniku sociálních, kulturních, ekonomických a „etnických“ rozdílů. Takové jsou rysy případu, který začal dočasnou, cyklickou migrací maďarsky mluvících žen a mužů ze středoslovenského okresu Rimavská Sobota/Rimaszombat do Grazu krom jiného za žebrotou; o těchto lidech se v místě jejich původu i v Grazu hovoří jako o Romech (rozhovory MF 462, SB 888; viz také Grill, 2011: 81). První žebráci a žebračky⁴ s maďarsko-slovenským zázemím se v ulicích Grazu objevili v roce 1996. Zajímavé je, že podle katolické charitativní Společnosti sv. Pavla⁵ i podle (pouze muž-

3 Z důvodu zachování anonymity používáme pro obec smyšlené jméno, zachováváme však jeho (slovensko-maďarskou) dvojazyčnost.

4 Akademické debaty vedené od šedesátých let prokázaly jak relevanci genderu jako předmětu vědeckého výzkumu, tak důležitou roli, kterou v kulturní rekonstrukci hraje používaný jazyk. Abychom se přidrželi zásadních aspektů tohoto přístupu, zavádíme v tomto článku úzus, který klade důraz na genderovou strukturu jazyka. Považujeme totiž za nanejvýš důležité poukazovat na genderovost jevů, jež se z jazykového hlediska zdají neutrální.

5 Abychom se vyhnuli nežádoucím následkům pro klienty tohoto sdružení, označujeme jej v článku pseudonymem.

ských) zástupců obce Medovce/Metete odtud někteří místní lidé odjížděli v polovině devadesátých let na přechodnou dobu žebrot do Itálie. Když pak jednoho dne projížděli kolem, zastavili se v Grazu zkusit štěstí, což jim vyšlo (rozhovory MW 872, MB 199). Od té doby jezdí společným vozem do Grazu na dva až tři týdny (podle toho, kolik jim žebření vynese⁶) a poté se vracejí domů. Peníze použijí tam, kde je jich akutní nedostatek – kupř. na operace či náklady spojené s úmrtím v rodině – ale i na běžné každodenní výdaje. Navíc jsou peníze investovány do vzdělávání dětí a vnoučat.

V únoru 2011 přijala vláda spolkové země Štýrsko zákon zakazující žebrotu; v platnost tento zákon vstoupil v květnu (Landesgesetzblatt 2011, Fröhlich 2011, Stenografischer Bericht 2011). K pohybům však dochází i nadále, neboť ne všichni migrující se živili žebrotou, někteří z nich jsou nyní zaměstnáváni v sociálních projektech apod. Od samého začátku má tato migrace zjevnou transnacionální povahu (Harzig a Hoerder, 2009: 83–86), jak dokazují její tři hlavní vlastnosti: zaprvé – jednotlivé migrující osoby překračují hranice pojmu stát či národ coby určujícího principu, neboť nežijí výhradně ani *tady*, ani *tam*. Zadruhé, jejich přítomnost – jak dále ukážeme v tomto článku – zviditelnila kraj jejich původu v cílovém regionu a dala tak vzniknout takovému provázání obou regionů, jaké nemá obdobu v žádném příkladu mezinárodních vztahů či mezinárodní rozvojové pomoci. Díky nim jsou jejich rodné obce nyní součástí velkoměsta, do něhož migrovali. Zatřetí, tyto migranti a migrantky pocházejí z různých zemí, a jak v jejich vnímání sebe samých, tak z pohledu okolní společnosti je jejich státní příslušnost de facto irelevantní ve srovnání s denominacemi jako „Romové“, „žebráci“, „z Medovců“ či „z východu“ apod. Ačkoli si byly oba regiony před rokem 1995 vzájemně absolutně neznámé, staly se za tu dobu významným předmětem diskusí a součástí každodenního života. Na analytické úrovni je nanejvýš důležité vzít v úvahu propojenosti mezi diskurzem o lidech, jichž se věc týká, a mezi kroky, jež byly v tomto kontextu podniknuty. (Singer, 2005: 17; Bal, 2002: 138–141). Je například zcela nemožné otevřít otázku těchto migrantů a migrantek bez zmínky o žebření, třebaže zdaleka ne všichni se věnovali žebrotě jako pravidelnému zaměstnání. Ještě zářnějším příkladem je jméno obce Medovce, které se v symbolické rovině stalo protipólem Grazu (např. Hecke 1999). Ve skutečnosti totiž do Grazu migrují lidé hned z několika vesnic okresu Rimavská Sobota/Rimaszombat, mnoho z nich navíc pochází z dalších okresů jižního Slovenska, z Maďarska (rozhovor ZE 182, MM 655), Bulharska (rozhovory ZN 861, ZJ 940, ZZ 176, ZJ 872, ZL 115) či Rumunska (rozhovor s Ivanou

6 Množství peněz získaných každý den se pohybuje od 5 do 30 eur v závislosti na množství faktorů jako pohlaví, věk, tělesný stav, místo žebření, roční období či počasí apod.

Hrickovou-Ferencovou a ZR 492). Všichni jsou ale ve veřejném diskurzu bez ohledu na svůj skutečný původ vnímáni jako „ti z Medovců“.

V samotném Grazu vzbudili tito tito lidé sympatie i nevoli. Jejich přítomnost vedla k vytváření scénářů veřejného ohrožení i ke vzniku poměrně rozsáhlého hnutí občanské společnosti na podporu jejich práv. Byli opakovaně otázkou číslo jedna v místních médiích i v regionální politice, a to až do jara 2011, kdy bylo žebvání plošně postaveno mimo zákon. „Etnický“ rozměr celé diskuse se projevil v souvisejících politických debatách pracujících s tradičními proticikánskými obrazy Romů a Romek vyhýbajících se práci a páchajících trestnou činností (Stenografischer Bericht, 2011). Pokusy starostů a zemských vlád zamezit žebrotě přijímáním nových a čím dál radikálnějších zákonů, byly v diskusi vždy přijímány velice kontroverzně. Široká veřejnost tyto zákony přijala teprve nedávno, avšak s menším nadšením, než jaké politici a političky očekávali. I v tomto roce vedly politické kampaně k diskusi o transnacionálním propojení v pozadí těchto migrací a tom, jak by mohlo být využito jinak, nežli k žebrotě. To bylo charakteristické pro celou debatu o otázce žebroty, probíhající v uplynulých 15 letech. V jejím průběhu lidé, kteří zákaz žebvání podporovali, i ti, kteří mu oponovali, hojně připomínali etickou odpovědnost bohatého „západního“ města za rozvoj chudé „východní“ vesnice.

1.1 Rozvoj v rámci situace po studené válce

Přinejmenším od rozšíření Evropské unie se mnoho „západních“ evropských měst a velkoměst stalo cílem migrujících Romů a Romek z bývalých komunistických zemí. Došlo k trvalým i k dočasným migracím, přičemž ty dočasné vyústily ve zjevně transnacionální způsob života těchto migrantů a migrantek. Velmi často je cílem takové migrace zlepšení životní úrovně v rodných obcích, do nichž se pravidelně vracejí a kde pak investují získané prostředky (Grill, 2011: 79). Studie a debaty z poslední doby zdůrazňují, že by tyto zdroje měly být považovány za důležitý rozvojový nástroj (Wilkinson, 2011; Baldé, 2011). Vzhledem k legislativním podmínkám ve většině „západních“ zemí a k zaměstnávání Romů a Romek za komunismu převážně na nekvalifikovaných pozicích, spadají dnes mezi nejčastější zaměstnání romských migrantů a migrantek na „Západě“ tyto činnosti: pouliční hudba či jiné umění, žebrota, prodávání „street“ novin nebo časopisů (jako je pražský Nový prostor) a krátkodobé úvazky ve ztížených pracovních podmínkách (viz Grill, 2011). Tyto „tradičně romská zaměstnání“ korespondují s představami majoritní společnosti o tom, co Romové a Romky dělají, neřkuli co jim jde nejlíp, ale také o tom, že nic jiného dělat neumějí, což je zároveň jedním z důvodů, proč

jiná zaměstnání nedostávají (Scholz, 2009). Nejtatraktivnějšími jsou pro výkon těchto zaměstnání města, a to bez ohledu na svou velikost. V reakci na to a v důsledku xenofobní a rasistické tradice se do centra veřejného zájmu (a diskurzu) v mnoha západoevropských městech dostala „problematická situace“ s romskými imigranty a imigrantkami (neboli zkráceně „romský problém“) (Scheid, 2006; N.N. 2010; Groves, 2010).

Tento poměrně nový druh migrace, do té doby prakticky neznámý a objevující se poprvé teprve začátkem devadesátých let, vznikl po pádu železné opony ve znovusjednocené Evropě, a byl jasně formován socioekonomickými rozdíly mezi její „východní“ a „západní“ částí, stejně jako diskriminací založenou na údajných „rasových“ či „etnických“ odlišnostech (Sobotka, 2003).

Stěhování a následné propojování nesouvisí pouze s údajnou romskou „jinakostí“, ale také s různou konceptualizací a vnímáním chudoby a marginalizace ve městě, tedy tam, kde je „etnicita“ méně viditelná. Ve své rodné slovensko-maďarské oblasti jsou migranti a migrantky většinou vnímány jako lidé, kteří jsou neustále v pohybu, jako „ti, kteří jezdí“ [do Grazu] (rozhovory MV 655). V Grazu pak se jim bez ohledu na jejich skutečné zaměstnání nebo četnost stěhování říká „žebráci“.⁷

V akademické literatuře se výzkumy migrace romské populace zabývají většinou diskusí o tématech jako je azylová migrace, klasické stěhování za prací, opouštění „rodného kraje“, respektive okolnosti „integrace“ do „přijímající společnosti“, nebo – v neposlední řadě – podoby zdánlivě tradičního kočovnictví (Acton, 2010; Crowe, 2003; Guy, 2004; Kotvánová a Szép, 2005). Tyto přístupy ve svých konceptech a premisách předpokládají dlouhodobou nebo permanentní změnu bydliště, ale hlouběji nezkoumají proměny (obecně známé) „kultury“ či „identity“. To je zjevně důsledek tradičního vnímání Romů a Romek jako lidí, kteří se nesnadno nebo neradi přizpůsobují novému prostředí a spíše se přidržují svých kulturních „tradic“ (End et al., 2009). Za těchto předpokladů lze snadno přehlédnout krátkodobou migraci a složitost pohybů, které zahrnují i jiné formy pohybu, než je jednosměrná migrace (Mar. Castro Varela a Dhawan, 2009; Gorman-Murray, 2007). To je patrné v tom, jak transnacionální migrace jako koncept formovala výzkum v oblasti migrace v posledních dvaceti letech (Harzig a Hoerder, 2009). Rozhodně je legitimní otázka, zda „transnacionální sociální prostory“ (Strasser, 2009: 20) skutečně přesahují hranice národa, nebo zda-li – abychom parafrázovali poznámku Laurie Essigové – transnacionální migranti a migrantky potvrzují koncept

7 V médiích jsou takto nazýváni i lidé ubytovaní v objektu Společnosti sv. Pavla (viz níže) bez ohledu na to, že mnozí z nich měli nebo mají nějaký (byť do května 2011 nelegální) pracovní úvazek. Jako příklad hegemónního mediálního vyobrazování viz Richter, G., 2011.

národního státu tím, že jej překračují (Essig, 1999: 122). Chápe-li se transnacionální migrace jako „*pojem, který signalizuje způsob, jakým migrující osoby udržují svazek se zemí svého původu i se zemí, kde se usadili*“ (Grewal, 2008: 189), nijak vážně se tím nezpochybňuje dichotomní pojetí přesídlení, tedy pohyb mezi dvěma zásadními entitami (ze země původu do přijímající země), který je vlastní klasické literatury o migraci. Námi diskutované migrace a způsob, jakým jsou prezentovány, zpochybňují „tradiční“ rámce literatury o migraci mnohem radikálnějším způsobem, než je toho schopna mainstreamová literatura o transnacionální migraci. Případy jako ty zde diskutované ukazují, že je nezbytné uznat, že migranti a migrantky *nejsou* chyceni v pasti mezi dvěma národními státy nebo mezi jinými dvěma „přirozenými“ entitami, např. regiony, (Gorman-Murray, 2007), což je mimo jiné důsledkem komplikovanějšího postavení těchto lidí, např. ve vztahu ke státní příslušnosti a místnímu začlenění.

2. Důsledky na místní úrovni

2.1 Mýtus o žebračké vesnici Medovce/Metete

Jelikož se neziskovým organizacím podařilo vykreslit vesnici Medovce/Metete jako vesnici, odkud pocházejí prakticky všichni lidé žebrající v Grazu, stala se ve veřejném diskurzu právě ona hlavním symbolem „žebračkého problému“ města. Skutečnost, že do Grazu se za žebrotou sjíždějí i lidé z jiných míst ze Slovenska, Maďarska, Bulharska a Rumunska (rozhovory ZE 182; MM 655; ZN 861; ZJ 940; ZZ 176; ZJ 872 a ZL 115; rozhovor s Ivanou Hrickovou-Ferencovou a ZR 492), nehraje ve veřejném diskurzu nadále žádnou roli (Filzwieser 1996).

Medovce – jež jsou v Rakousku nazývány svým slovenským jménem, zatímco jeho obyvatelé používají maďarský ekvivalent Metete – jsou vesnice o 854 obyvatelích.⁸ Většina (62 %) místních lidí náleží k maďarské romské komunitě, 34 % se hlásí k maďarské národnosti a 4 % ke slovenské.⁹ Prvním jazykem obce je maďarština, kterou používají i zdejší Romové a Romky (během našeho výzkumu jsme se mezi nimi nesetkali s používáním romštiny). Slovenština je ve školních osnovách povinný předmět, je však vyučována jako cizí jazyk.¹⁰ V porovnání

8 Webová stránka okresu, (27.5. 2011). Necitujeme URL adresu, neboť pak by bylo možné obci identifikovat.

9 Webová stránka obce, (27.5. 2011), viz výše.

10 Viz N.N.: Na „maďarských“ školách je slovenčina problémem. <http://mobil.pluska.sk/slovensko/spolocnost/na-madarskych-skolach-je-slovencina-problemom.html> (22.7.2011).

s romskými ghety („romské osady“)¹¹ na východním Slovensku (jako jsou rozsáhlé osady v obcích Jarovnice, Letanovce, Michalovce aj.) v obydlené části sledované oblasti v podstatě neexistuje územní hranice mezi romskou a „bílou“ populací – jak Neromové a Neromky na Slovensku sami sebe nazývají (Hurrle, 2004). Místní Romové a Romky žijí v obyčejných rodinných domech mezi ostatními „etniky“¹² ve vsi, a je tedy takřka nemožné na první pohled rozlišit mezi romským a maďarským/slovenským obydlím. To je podle všeho typické pro mnohé jihoslovenské vesnice: „*Mezera oddělující romské obyvatele od zbytku populace v těchto etnicky smíšených oblastech [maďarsky mluvící regiony – pozn. autorů] není tak veliká, jako bývá zvykem v obcích se slovenskou populací.*” (Rómsky vzdelávací fond, 2007). Na kraji obce byl však na přelomu tisíciletí postaven sociální ubytovací komplex, ve kterém získaly přístřeší některé romské rodiny (Krebs a Pucher, 2009: 278-279). Takový koncept sociálního bydlení funguje i jinde na Slovensku. Jeho silně etnizující aspekt způsobuje, že jsou místa, kde Romové a Romky v obci bydlí, snadno rozpoznatelná (Hojsík, 2008).

Ves Medovce/Metete leží v okrese Rimavská Sobota/Rimaszombat, v ekonomicky znevýhodněném regionu, kde nezaměstnanost dosahuje 30%¹³ a postihuje jak romskou, tak maďarskou komunitu (rozhovory ZC 852; ZD 546). Ve svých životních příbězích lidé často zdůrazňují, že za socialismu bývali zaměstnáni v jednotných zemědělských družstvech nebo v továrnách na nekvalifikovaných, ale i kvalifikovaných dělnických pozicích. Řádné zaměstnání jim zaručovalo skromnou, ale stabilní obživu bez hrozby chudoby (Grill, 2011: 81-82; rozhovory MV 655; ZR 929; MF 912; MJ 685). Vašečka a Vašečka ve svém článku o romské migraci ze Slovenska o této skupině Romů a Romek píše jako o „romské střední třídě“: „*Jsou to nicméně lidé, kteří za komunismu měli svůj zdroj obživy a nyní se snaží, jak mohou. Vyhledávají a zkoušejí různé obranné strategie, přičemž migrace je jednou z nich.*” (Vašečka a Vašečka 2003: 37; Grill, 2011: 82) V průběhu transformace po roce 1989 státní podniky zkolabovaly a Romové a Romky byli první, kdo přišli o práci. Nově nabytá svoboda navíc dala vůči nim vzniknout atmosféře diskriminace a nenávisti, neboť reaktivovala staré stereotypy (Mayer a Odehnal, 2010: 169-200; Grill 2011: 82). V tomto kontextu je pozice Romů a Romek v maďarsky mluvících oblastech Slovenska opět velice specifická. Na jedné straně došlo v mnoha obcích k jazykové asimilaci s maďarskou většinou, neboť s ní Romové a Romky sdílejí svůj první jazyk a většina z nich má blíže k „maďarství“ než k romské identitě (Szénássy: zápisky). Umožňuje jim to distancovat se od „tamtěch“ Romů a Romek a vymezit si svou vlastní komunitu.

11 Hurrle, 2004: 89-108

12 Považujeme za důležité věnovat se hlouběji nejen kritickým postojům k „etnicitě“ (Daum et al., 2005), ale také k dělení na skupiny („groupism“) obecně (Brubaker, 2010).

13 [Http://www.upsvarrs.sk/](http://www.upsvarrs.sk/) (27. 5. 2011).

Toto vnímání potvrzuje romský starosta obce Medovce/Metete, který o ní mluví jako o maďarské vesnici, přestože většinu zde tvoří Romové a Romky (rozhovory SB 888). Na straně druhé místní lidé velmi dobře vědí, kdo je Rom či Romka a kdo ne, což se projevuje například při zaměstnávání v místní manufaktuře (rozhovory MS 733; ZZ006).

Tento nesoulad mezi tím, jak vnímají sami sebe, a tím, jak jsou vnímáni jinými, ukazuje na zásadní aspekty této složité sociální situace. Slovenské romské hnutí, přítomné především na východě Slovenska, sestává ze slovenských romsky mluvících aktivistů a aktivistek, kteří se soustředí na situaci na východě a maďarskou romskou komunitu neberou do úvahy (Vermeersch, 2007: 166-167). Složitost vztahů mezi těmito dvěma romskými komunitami podtrhuje poznámka novinářky Rómskej tlačovej agentúry (sídlící ve východoslovenském Prešově) k protiromským rasisticky motivovaným útokům v Maďarsku:

„[...] mi napadla otázka, čo by na udalosti v Maďarsku povedali naši tzv. maďarskí Rómovia na juhu Slovenska. Zaujímalo by ma ešte, či by sa pri sčítaní obyvateľstva aj po takýchto informáciách aj naďalej hrdlo blásili k maďarskej národnosti. Pretože po cenzu budú zas ‚len‘ Rómovia a nie Maďari“.

(Vaňová, 2011)

Tuto odlišnost lze pozorovat i na lokální úrovni v Medovcích. Když na starostu obce kandidoval Rom a posléze volby vyhrál, označili den jeho vítězství maďarští zaměstnanci obce v místní kronice za veliké neštěstí. Starosta obce však navzdory tomu při komunikaci s lidmi odjinud popírá jakékoli spory či problémy mezi romskými a ostatními obyvateli a obyvatelkami obce. Popsal dokonce jejich soužití jako mírumilovné a harmonické. Výroky místních Neromů a Neromek však prozrazují, že starostův pohled neodpovídá jejich: jsou nešťastní, že ve školách je většina dětí romských, obávají se totiž, že by jejich „*děti mohly od těch romských pochytit špatné chování*“. Stejně jako dříve jsou navíc přítomny obvyklé stereotypy, s nimiž jsou Romové a Romky konfrontováni: jako celek jsou vnímáni jako divoši, kteří kradou a mají spoustu dětí (rozhovory ZV 688; 125; MC 446; ZD 546).

Vznik transnacionálního migračního propojení mezi obcí Medovce/Metete a městem Graz situaci Romů a Romek ve vesnici podstatným způsobem změnil. Na migraci lidí z okresu Rimavská Sobota/Rimaszombat zareagovala konkrétně Společnost sv. Pavla. V roce 1996 začala žebrajícím lidem ze Slovenska poskytovat v Grazu ubytování. Podpora této neziskové organizace byla však omezena na lidi, kteří tvrdili, že jsou romského původu, a přišli z Medovců/Metete (Krebs a Pucher, 2009, 199). Vzhledem k těmto okolnostem to o sobě, aby se jim dostalo pomoci, začali tvrdit i lidé z jiných částí okresu Rimavská Sobota/Rimaszombat

i odjinud. Nedlouho poté rozšířila Společnost sv. Pavla své aktivity i na samotné Medovce/Metete, kde dnes řídí několik projektů. Tím formuje v Grazu i v Medovcích/Metete etnické, genderové a geografické migrační dělení. Žebráci a žebračky, kteří migrují do Grazu a využívají vzniklou infrastrukturu, musejí zapadat do obrazu romského migranta/migrantky vytvořeného neziskovkou. To platí i pro lidi, kteří se chtějí účastnit projektu organizovaného Společností sv. Pavla v Medovcích/Metete, i oni musejí splňovat stanovená kritéria. Následně vyvinutému a transformovanému transnacionálnímu propojení a jeho aktérům se věnujeme dále.

2.2 Aktéři a zboží: pohyby a moc uvnitř propojení

Nějaký čas po příjezdu prvních slovenských Romů a Romek do Grazu se ve veřejném diskurzu – ovlivněném zejména Společností sv. Pavla – domovinou těchto žebrajících lidí ze Slovenska stala vesnice Medovce/Metete. Poté vzniklo transnacionální propojení, sloužící k převodu peněz, přepravě zboží a přenosu informací. Nejedná se však o rovnocenné spojení či partnerství mezi dvěma místy: je formováno srozuměným propojením „bohatého“ Grazu a „chudých“ Medovců/Metete. Součástí tohoto vnímání pak není jen nerovná dělba peněz, ale také moci a závislosti.

Nesmírně důležitým momentem v konsolidaci tohoto propojení bylo vítězství Roma a někdejšího žebráka ve volbách do zastupitelstva obce v Medovcích/Metete před několika lety. Jakmile byl ve vsi kontaktní osobou někdejší žebrák, druhy využívající její podpory, zintenzivnila Společnost sv. Pavla své aktivity v obci. Tuto událost můžeme nazvat milníkem vzniku propojení, neboť se po ní „spolupráce“ konsolidovala a stala se přímočařejší. Místní Neromové a Neromky, mezi nimiž je široce rozšířená nezaměstnanost, poněkud závistivě usuzují, že ve volebním vítězství zmíněného Roma hrála částečnou roli také Společnost sv. Pavla (rozhovor ZC 852). I když je totiž příjem nezaměstnaných Neromů a Neromek stejně nuzný jako jejich romských protějšků, jsou to oni, komu se nedostává podpory neziskové organizace.

Od té doby založila Společnost sv. Pavla obchod s obnošeným šatstvem (2006), finančně přispěla na vybudování sociálního bydlení (2005) a založila v obci manufakturu (2007) (Krebs a Pucher, 2009: 278-279). Všechny tyto projekty byly sestaveny v Grazu, bez ohledu na místní struktury, což je přístup, který je v projektech mezinárodní rozvojové pomoci stále častý, jak dokazuje Aram Ziai:

„Původ pomáhajících profesionálů, a zřejmě i barva jejich pokožky, jim v otázkách „rozvoje“ poskytuje zdání přirozené autority a informovanosti. Jejich „rozvinutost“ je zjevná. A ne-

znalost jazyka, historie, politiky a kultury v oblasti příjemců pomoci – přinejmenším ve srovnání s místními – zřejmě není takové pomoci na překážku.”

(Ziai, 2008: 206-207)

V našem případě je rakouské město partnerem, který dodává peníze, zboží a vzdělání, slovenská vesnice pak příjemcem. Zboží, materiální pomoc apod. jsou sbírány v Grazu a na jiných místech, odtud pak putují do Medovců/Metete, kde jsou za symbolickou cenu nabízeny v místním second handu. V manufaktuře, což je jedna místnost v rodinném domku, se z potravin, přivezených na Slovensko z Rakouska maďarským neromským spolupracovníkem, připravuje jídlo. To je pak převáženo do Rakouska, kde je za „příspěvek“ prodáváno na charitativních akcích, bleších trzích a ve vlastním krámku Společnosti sv. Pavla. Zboží je tedy v rámci propojení přepravováno multidirekcionálně, podle jeho povahy. Nepotřebné věci a surový materiál se přepravuje z Rakouska na Slovensko, domácí organické potraviny pak ze Slovenska zpět do Rakouska. Jako důsledek popularity, jíž se Společnosti sv. Pavla dostalo, byla v roce 2007 ve Vídni založena další nezisková organizace (Göderle, 2011). V souladu se svými principy organizuje materiální a finanční sbírky a sebrané prostředky jsou pak rozdělovány mezi – místními starosty vybrané – Romy a Romky žijící v Medovcích/Metete a okolních obcích. Spolupracují přitom také se Společností sv. Pavla.

Podíváme-li se na opatření, jež rakouská nezisková organizace přijala v zájmu vytváření pracovních příležitostí, uvidíme genderové, ale i etnické dělení: manufaktura byla založena pouze pro místní Romky. Ženy, jež tam chtějí pracovat, musejí být Romky (a také být jako takové ostatními vnímány) nebo provdané za Roma. Musejí navíc souhlasit s tím, že nebudou jezdit žebrot do Grazu – porušení tohoto pravidla vede k vyloučení z účasti na projektu (k čemuž už v jednom případě došlo). Zatímco pro zaměstnání žen byla hlavní podmínkou kontraktu romská identita, koordinátorkou práce ve fabrice je naopak Neromka – *paraszt*, jak ostatním zdejší Romové a Romky říkají –, koordinátorem logistiky a místní kontaktní osobou je zase muž – *paraszt*. Ačkoli je projekt v Rakousku prezentován jako podpora Romů a Romek, aby si byli schopni pomoci sami, etnická a genderová dělba práce jen podtrhuje genderovou a etnickou dělbu moci. Romky se tak opět ocitají v podřízené pozici (rozhovory MS 733; ZZ 006). Etnické dělení navíc vyvolává žárlivost, závist a frustraci mezi místními *paraszt*, kteří zrovna tak zakoušejí tíhu špatné ekonomické situace, a přece se probíhajících projektů nemohou účastnit ve stejné míře jako Romové a Romky (rozhovor ZC 852). Jedna místní *paraszt* komentovala sociální projekty slovy: „*Všechno se dělá jenom pro ně.*“ – na mysl měla romskou komunitu (rozhovor ZD 546). Tento výrok klade důraz na etnické dělení, které ve svých projektech (re-)produkuje nebo přinejmenším přijaly za své obě zde působící neziskové orga-

nizace. Americká ekonomka Mary B. Anderson volá ve své proslavené publikaci *Do no harm. How aid can support peace – or war* (Nedělejte další škodu. Jak může pomoc podpořit mír – nebo válku) po přístupu k rozvojové pomoci či rozvojové spolupráci, který zohledňuje (potenciální) konflikt. Jedině tak se lze vyhnout kontraproduktivním vedlejším účinkům nabízené pomoci, jako je zvyšování napětí mezi skupinami obyvatelstva, jak se to děje právě v případě Medovců/Metete: „*Mezinárodní pomoc může konflikt zhoršit dvěma způsoby – může přizpůsobit napětí existující mezi skupinami anebo oslabit pouto mezi nimi. Má-li pomoc takový dopad, ať už v jednom nebo druhém smyslu, konflikt nevyhnutelně vyostří.*“ (Anderson, 1999: 69)

Abychom předešli konfliktu, je nutno nalézt alternativní přístupy. Příklad ideálního postupu byl paradoxně vyvinut pro případ Medovců/Metete. Koncept místní neziskové organizace počítající se zapojením romských a neromských žen stejnou měrou však nebyl realizován, a další místní projekt výroby domácích dekorací rovnou zkrachoval, neboť se na Slovensku nenašel prodejce. Nezisková organizace se snažila i o spolupráci s rakouskými organizacemi, tyto snahy ale zkrachovaly kvůli celkovému nezájmu (rozhovor ZC 852).

Konceptualizace projektů ukazuje, že ačkoli jsou realizovány na Slovensku, moc nad nimi zůstává v Rakousku. Tento přístup se odráží též na skutečnosti, že za posledních několik let se nikdo ze zapojených neziskovek nenačlil maďarsky nebo slovensky, a komunikace se proto musí tlumočit, nebo probíhá pouze s těmi z místních, kteří se naučili trochu německy. Pokud se místní chtějí projektu zúčastnit, musejí se přizpůsobit pravidlům stanoveným cizinci, kteří jsou vedeni myšlenkou pomoci místním Romům a Romkám. Ani ti však zároveň nejsou považováni za rovnocenné partnery.

2.3 Graz – město lidských práv: proč je v souboji o městský prostor důležité, aby byla vidět chudoba?

Místní reakce v Grazu na vznik tohoto transnacionálního propojení byly nápadně protichůdné a nejednoznačné. Různé formy podpory, pomoci a vyjádření sounáležitosti byly stejně časté jako otevřeně nenávistné nebo aktivně škodlivé promluvy či kroky. Jeden z nejnápadnějších rysů veřejného diskurzu o žebřání v Grazu spočívá v tom, že všechna fakta citovaná v širokých debatách o žebřání jako politickém problému ve svojí argumentaci používají obě strany, tedy jak ti, kteří žebřání i migraci tolerují, tak ti, kteří je odmítají. Téměř všechny v Grazu rozšířené argumenty a důkazy tak nakonec mluví ve prospěch i v neprospěch žebřajících. Výmluvným příkladem je samotná etnizace tématu, k níž došlo po publikaci pouhých dvou nových článků koncem roku 1996. Katolický kněz, který vede zmiňovanou Společnost sv.

Pavla, v nich poprvé veřejně definoval osoby žebrající v Grazu jako Romy a Romky: „*Jsou to ti dobře známí žebrající Romové*“ (Pucher 1996). Tato etnizace ve skutečnosti apelovala na veřejné svědomí a odpovědnost v souvislosti, zaprvé, s tehdy nedávným bombovým útokem v romské osadě v obci Oberwart ve východním Rakousku¹⁴ a, zadruhé, s historickou odpovědností Rakouska obecně a města Grazu konkrétně. Graz byl vyhlášený svým antisemitismem, sebe-definicí coby „německé bašty proti nebezpečí z východu“, a silnými sympatiemi k NSDAP; vrcholem pak bylo udělení „čestného“ titulu „Město národního povstání“, v roce 1938.¹⁵ Zdůrazněním utrpení Romů a Romek článek z roku 1996 přinejmenším nepřímo odkazoval k jejich pronásledování a genocidě za druhé světové války.

Tato souvislost je ještě důležitější v obecnější rovině: pozadí intolerance a zvláště významná role města v období fašismu zakládají (negativní) tradici, na niž od počátku sedmdesátých let velmi kriticky reagovalo hnutí občanské společnosti. Objevila se avantgardní kulturní hnutí, která udávala tón rozvoji města. Graz získal uznání jako město relativně přátelské a vstřícné vůči migrantům a migrantkám, což je postoj v Rakousku velmi neobvyklý. V přímé reakci na tyto místní poválečné alternativní tradice, kritické vůči vládnoucím silám, byl Graz prvním evropským městem, které od OSN obdrželo v roce 2001 titul „město lidských práv“ (Marks and Modrowski, 2008).

Kromě tohoto pozadí, jež ukazuje na vytrvalost obecně kritické veřejnosti, která se angažuje v diskusi o mnoha sociálních a kulturních otázkách, existuje také pozadí důležité specificky pro transnacionální migrace, které jsou předmětem této studie. V roce 1996 místní Společnost sv. Pavla soustředila svou práci takřka výhradně na problémy romských migrantů a migrantek. Od té doby má jejich lobby ve veřejném diskurzu velkou váhu a zároveň se stala i silou, která současné migrační procesy strukturuje. Angažovanost této katolické nevládní organizace ve věci žebráků a žebraček měla také nesmírně silný vliv na mediální debaty o nich. Cílem přímého působení Společnosti sv. Pavla v médiích byl konkrétnější a specifický, nicméně také zjednodušený obraz žebrajících lidí v Grazu. Zmíněná etnizace problému v roce 1996 byla například pokusem získat pro ně podporu a zejména zamezit přísným zákonným opatřením, namířeným proti nim. Označením těchto žebrajících osob konkrétním pojmenováním „Romové“ k nim mělo v debatě, jíž byli předmětem, přiřadit příběhy utrpení, kterým ve svých dějinách prošli. Jejich vykreslení jako obětí mělo zamezit jejich dalším postihům. Ta-

14 V únoru 1995 byli v obci Oberwart při výbuchu bomby zabiti čtyři Romové při pokusu odstranit ceduli s rasistickým heslem „Romové zpátky do Indie“. (Samer, 2001; Rieger, 2003)

15 V červenci roku 1938 byl Grazu německým nacistickým státem udělen titul „Stadt der Volkserhebung“ (Město lidového povstání), který měl připomínat skutečnost, že město bylo v rukou nacistů ještě před Anschlussem.

kové lobbvání bylo na jednu stranu v praxi nesmírně úspěšné, neboť jeho součástí bylo neúnavné napravování mediálního obrazu pokřiveného stereotypními a rasově předsudečnými zprávami. Na druhou stranu se tak otevřel prostor pro projekce, které obrazy vytvářené lobbující nevládní organizací využívaly k vytváření obrazů negativních. Otevřeně rasistická prohlášení se maskovala za protižebračké proklamace a slovo „žebrající“ se stalo synonymem „Romů a Romek z ciziny“. Důsledkem popisu romských migrantů a migrantek ze strany Společnosti sv. Pavla byla i některá zkrslení, která veřejnou představu o nich opanovala. Společnost sv. Pavla totiž na obec Medovce/Metete soustředila nejenom svoje aktivity, ale i svoje angažmá v médiích, a vytvořila tak obraz typického romského migranta v Grazu jako žebrajícího otce rodiny ve středním věku, původem ze Slovenska (Benedik, 2010a; Benedik 2010b).

V roce 2011 vznikla v kombinaci obecného povědomí, formovaného silnou občanskou společností, a specifického lobbvání Společnosti sv. Pavla poměrně zajímavá situace, jejímž výsledkem byla mobilizace hnutí odmítající rozhodnutí parlamentu spolkové země Štýrsko plošně zakázat žebvání (Schmidt, 2011). V kontextu středoevropské kultury protestu a kritiky byl rozsah tohoto protestu naprosto nečekáný. Zákon byl nakonec přijat společnými silami politiků a političek sociální demokracie a lidovců, ačkoli to byla krajně pravicová strana, kdo s návrhem v roce 2010 původně přišel (Benedik, 2010b). Soudobé diskuse o pozadí tohoto rozhodnutí – jak v médiích, tak v politice – byly často provázeny snahou odhalit „pravdu“ stojící „za“ otázkou žebvání osob. Mediální pokrytí této události bylo skutečnou explozí textů a z otázky žebvání se opět (po letech 1996 a 2009) stalo téma číslo jedna. Na rozdíl od let minulých však reakce veřejnosti v roce 2011 nezůstaly u protestních dopisů vládě, zformování akčních skupin předními osobnostmi veřejného života či ostrých výroků čtenářů v novinách. Stejně rychle jako podnikali kroky k utišení protestu politici a političky, jednalo i hnutí široké veřejnosti: během dvou týdnů podepsalo petici štýrskému parlamentu proti navrhovanému zákazu téměř 10 tisíc lidí. Tváří v tvář katastrofickým vyhlídkám pro ty, jichž se zákaz týkal, ale v obavě z možného politického vývoje obecně, byla významná část společnosti připravena protestovat veřejně. Lidé účastníci se následně masové demonstrace a dalších aktivit viděli v zákoně nebezpečí ohrožení lidských práv, ale volali také po uznání specifických aspektů městské kultury, a vyjadřovali podporu s ním souvisejícímu odlišnému přístupu k chápání veřejného prostoru ve městě. Takovéto požadavky jsou obvykle poměrně abstraktní a vyplouvají na povrch v rámci krátkodobých, například uměleckých projektů, přítomnost žebvajících lidí v ulicích Grazu proto posloužila jako výmluvný případ v obecném boji o městský veřejný prostor. V tomto duchu pak mělo existující transnacionální propojení mezi „západním“ velkoměstem a „východní“ vesnicí vliv nejen na představy a debatu o problému městského veřejného prostoru, ale také na probíhající politické diskuze o urbanitě a kulturní či sociální moci.

3. Evropské hlavní město žebroty: strach a nenávisť

Žádná z těchto aktivit ani nezabránila plošnému zákazu žebroty, ani nezlepšila přístup k Romům a Romkám v Grazu. Ten i nadále nebyl o nic méně předsudečný nebo rasistický než ve srovnatelných městech. Zajímavé je, že to nesouvisí ani s rozsahem protestů proti rasistickým tendencím, ani s objemem informací kolujících ve veřejném diskurzu. Zapojení Společnosti sv. Pavla do kampaně proti negativnímu tažení ve věci transnacionální migrace do Grazu jasně dokazuje tu banální skutečnost, že obrazy „národního ohrožení“ či „zaplavení“ cizinci a cizinkami nejsou výsledkem nedostatku informovanosti (Sigona, 2005). Základním rámcem všech těchto stereotypů je představa jakéhosi konkrétního ohrožení města Graz a lidí v něm žijících. Šíření takových představ ukazuje, že boj o městský veřejný prostor není veden pouze mezi lidmi kritickými k vládnoucí moci a mezi zákonodárnymi institucemi. Dalším a mnohem vlivnějším hráčem je xenofobní veřejnost, jejíž názory jsou obecně formulovány v otevřených či skrytě rasistických postojích. V politických debatách o problému nebyla etnická příslušnost jako kategorie nikdy výslovně zmíněna, z kontextu je však zjevné, že cílovou skupinou diskutovaných nařízení jsou konkrétní žebrající Romové a Romky.¹⁶ S představami o imaginárních hrozbách a s jejich silou však nepracují pouze zákonná opatření. Všechny tyto fiktivní hrozby jsou klíčové také pro rozvoj nenávisť vyrůstající z rasismu a xenofobie. V následující části budeme krátce analyzovat tři nejvýznamnější obrazy ohrožení, abychom poskytli vhled do konceptualizace prototypického „západního“ velkoměsta zděšeného přítomností žebráků a žebraček v jeho ulicích (např. Uhrturnm 03-2004).

3.1 „Kulturní“ argument proti přítomnosti žebráků a žebraček ve městě: žebroty jako hrozba genderové dělby práce

Od počátku debaty o tom, zda by měli být žebrající a žebračky v Grazu přijati, aby bylo ochráněno jejich právo na slušné živobytí, nebo vykázaní coby zdroj ohrožení, byla otázka původu těchto lidí poměrně relevantní. V podání místních médií i v zacházení s migranty a migrantkami je však nápadný rozdíl mezi vnímáním žebrajících lidí ze Slovenska a z jiných zemí (např. Richter, 2011). Když v roce 1996 vydala městská rada v Grazu vyhlášku o „dotěrném žebrotě“ a žebrotě s dětmi, reagovala tak na žebračky a žebračky ze zemí bývalé Jugoslávie. Je-

¹⁶ V politických debatách často zaznívaly otevřeně rasistické názory, explicitní i implicitní slovník (Romové, Romky, „Zigeuner“ (Cikáni), Medovce, východ apod.).

jich údajné chování bylo předmětem rozsáhlých diskusí, ve kterých šlo mimo jiné o tohle: ženy a jejich děti měly žebrať agresivně, měly útočit na chodce a plivat na ně, odmítat darované jídlo, okrádat lidi, kteří jim odmítli cokoli dát, a měly být také agresivní ke kolemjdoucím (např. Kleine Zeitung, 5-12-1996, NN 1996; Steirerkrone, 5-12-1995, Der Standard, 7-12-1996). Všechny tyto údajné projevy chování byly vnímány jako závažné ohrožování společenského smíru a v „západním“ městě nelegitimní. Média velice rychle přišla s odůvodněním takového jednání a oblíbeným argumentem „kulturního rozdílu“ mezi migrujícími osobami na jedné straně a místními lidmi či turisty a turistkami na straně druhé. Všechny vyjmenované podoby nepřijatelného chování bylo možné definovat jako součást jiné, zahraniční kultury, jejíž manifestaci v Grazu vysvětlovala média odmítnutím přijmout kulturu přijímající země. Takto záležitost formuloval tehdejší zastupitel městské rady: „*Je ohroženo kulturní cítění obyvatel Grazu.*“ (Kleine Zeitung, 9-11-96). Zjevně nejdůležitější je otázka, které rysy oné „jiné“, „cizí“ kultury jsou tak výrazně odlišné a tak výrazně se vymykají kultuře „naší“. Všechny v dané situaci použité obrazy hrozby či ohrožení zdůrazňují skutečnost, že v Grazu žebrají pouze ženy a děti. Pohlaví žebrajících je v konstrukci obrazu hrozby zjevně velmi závažný faktor: „*Jsou-li do ulic posílány ženy s dětmi, jen stěží tu jde o otázku chudoby.*“ (Zankel, 1996). „Kulturním“ pravidlem, které zde migranti a migrantky porušují, je genderová dělba práce a symbolický genderový pořádek (Iveković, 2005): muži pracují, ženy zůstávají doma, muži jednájí s agresí (a ovládají ji), ženy jsou pasivní a pečující. Jako v klasických báčorkách o mužatkách jsou žebrající romské ženy vyobrazovány jako samice, které s pomocí neopodstatněného násilí usilují o moc. Předpokládaná hrozba se dá zpětně vystopovat až k tomuto předpokládanému genderovému nepořádku, zpochybňujícímu konvenční rozdělení sfér činností a povinností. Z tohoto úhlu pohledu je přijaté omezení nesmírně zajímavé: základní genderový pořádek je zásadní pro „naši“ kulturu, ale nepředpokládá se u „cizinců“. To také vysvětluje, proč jsou tak děsivé v médiích popisované agresivní formy chování: nedotýkají se totiž jenom dobrých způsobů, ale zpochybňují mnohem základnější, ustavující prvek kultury. Agresivní muž porušuje dobré způsoby, agresivní žena porušuje základní genderový pořádek.

3.2 *Morální/ekonomický argument proti přítomnosti žebráků a žebraček ve městě: žebření jako zrada*

Báčorky o ohrožení nejsou vždy koherentní nebo logické. Zejména v rasistickém diskurzu jsou žebrající Romové a Romky popisováni jako lidé degenerovaní, líní a bez iniciativy (End et al., 2009). Současně s tím jsou nám ale předkládány i příběhy o mocných mužích, vládnou-

cích mnoha jiným lidem prostřednictvím skryté, utajené organizace. První pojmenovanou hrozbou v Grazu tedy byla „organizovaná žebrota“ či později „žebračká mafie“. V tomto pohledu má veškeré žebření pod kontrolou jakási mocná skupina (např. Kleine Zeitung 9-2-2011). K posílení tohoto dojmu jsou výmluvně používány prvky, jež slouží k popisu sociálního či kulturního kapitálu: mocní mafiáni jezdí v mercedesech, utrácejí v hernách, pijí alkohol. Ačkoli je takové chování v patriarchálním uspořádání obvyklé, v tomto konkrétním příkladu slouží hlavně jako mocné důkazy ve prospěch argumentu o nespravedlivém vztahu. S takovou představou o romském žebření navíc souvisí i předpoklad, že ti zdánlivě chudí lidé jsou ve skutečnosti bohatí. Domnělá hrozba tedy není jen v tom, že falešným tvrzením o vlastní chudobě žebrači klamou potenciální dárce – podobně jsou novější argumenty o falešných onemocněných či postižených (Steirerkrone, 10-4-2000) nebo o hudbě jako maskovaném žebření (Kleine Zeitung, 5-5-04). Hlavním argumentem se zde však stává údajné vykořisťování samotných žebřáků a žebraček. To je zajímavé zejména vzhledem k faktické existenci vykořisťování v pracovních vztazích nejen v kontextu mezinárodní výroby, ale i v místním pracovním prostředí. Etnizace a kulturalizace tématu žebření pak znemožňuje komparativní perspektivu. Lobbující Společnost sv. Pavla naopak zdůrazňovala „normálnost“ „svých“ slovenských žebřáků poukazem na jimi respektovanou roli otce jako živitele celé rodiny (Filzwiesser, 1996; Hecke, 1999; Richter, 2011). Existence základní rodiny v pozadí věci jako by tedy měla dokázat absenci nezdravých, mafiánských struktur.

3.3 Symbolický argument proti přítomnosti žebřáků a žebraček ve městě: špinaví lidé v čistém městě

Třetí z nejzávažnějších způsobů podání, jež vyvolávaly nenávisť, strach a pocity ohrožení, úzce souvisí s otázkou moci a přítomnosti ve veřejném městském prostoru. Je jím představa krásného a neposkvrněného města, ohroženého pouhou přítomností žebrajících lidí. Naráží na obraz velkých skupin, jakýchsi žebrajících kolektivů nejčastěji popisovaných jako gigantické rodiny zaplavující město (např. NN 2000). Tato tvrzení o invazi romských žebřáků a žebraček jsou na jedné straně variací na tradiční představy o Romech a Romkách jako divoších, kteří se vyskytují pouze v celých kmenech. Na druhou stranu se o nich také hovoří metaforicky jako o parazitech, hromadně napadajících město. Tento druhý obraz pracuje s romskými žebřáky a žebračkami jako se špinavými a línými lidmi, kteří jsou skvrnami na tváři čistého a hezky zrekonstruovaného historického centra města (např. Grazer Woche 7-4-1999). Odkazy na takovýto obraz byly činy především při zmínkách o pozici Grazu jako turistické atrakci vel-

kého významu, kterou by přítomnost žebrajících lidí poškodila. Reakce čtenářů zaslané do novin se tedy jen hemžily drobnými příběhy o pocitech zahanbení a ponížení, kterými byli místní lidé vystavováni na procházce s návštěvou odjinud, nebo když na ně hleděli neznámí turisté a turistky jako na lidi žijící ve městě s tolika žebračky a žebračkami v ulicích. Při analýze vnímaného nebezpečí, jež by mělo přicházet od konkrétních lidí, je důležité si uvědomit, že tyto hrozby se objevily až několik let poté, co bylo žebvání částečně nebo zcela zakázáno ženám (výše zmiňovaným zákonem). Žebrající osoby byly tehdy identifikovány jako element vytvářející „odpudivý obraz“ (Grazer Woche 7-4-99) či přímo jako „zohyzdění“ města (Neue Zeit, 17-4-98). Ohrožení vycházející z těchto obrazů se zakládá na představě „čistého“ a „nedotčeného“ města. Znečištění této krásy nečistými lidmi je pak hrozbou a seriózním poškozením symbolického těla města.

4. Závěr: překonání zeměpisné vzdálenosti

Snažili jsme se v tomto článku poukázat zaprvé na univerzální funkci síťových propojení, která jsou běžně považována pouze za prostředek migrace lidí. Tato propojení nejsou ani jednosměrná, ani omezená na přepravu lidí, ale zjevně slouží i k toku peněz, přepravě zboží či surovin, k výměně informací atd. Jejich struktura a rozvoj formuje obě zúčastněná místa nejen politicky, ale i na úrovni kultury a sociální praxe. Druhé hlavní ohnisko našeho zájmu leželo na průsečíku symbolické a praktické roviny sledovaných fenoménů. Diskurz a sociální činnost jsou v případech jako ten náš vzájemně úzce provázány a vzájemně se utvářejí. Zatřetí, reakce obyvatel Grazu na transnacionální migraci daly vzniknout a umožnily konsolidaci etnické segregace nejen v zemi přijímající, ale – vzhledem k aktivitám nevládních organizací v obou zemích – také v zemi původu migrujících osob. Lidé, kteří migrují, a lidé, kteří nemigrují, jsou tak rozdělení stále závažnějším etnizující předělem. Tyto rozmanité formy transnacionální interakce tedy ukazují na různé výsledky, jež mohou mít v důsledku a vzhledem k sociální situaci v daných regionech paradoxní podobu.

Z angličtiny přeložil Marek Vopelka

Literatura

- ACTON, T. 2010. Theorising mobility, Migration, nomadism, and the social reconstruction of ethnicity. Romani mobilities in Europe, Multidisciplinary Perspectives. Dostupné z: <http://romanimobilities.files.wordpress.com/2010/01/conference-proceedings.pdf>. 5-10. (25.1.2010).
- ANDERSON, Mary. B. 1999. Do no harm. How aid can support peace-or war. London: Boulder.
- BAL, Mieke. 2002. Travelling Concepts in the Humanities. A Rough Guide. Toronto: University of Toronto Press.
- BALDÉ Y. 2011. The Impact of Remittances and Foreign Aid on Savings/Investment in Sub-Saharan Africa. *African Development Review* 23: 247-262.
- BENEDIK, S. 2010a. Define the Migrant, Imagine the Menace. Remarks on Narratives in Recent Romani Migrations to Graz. In: S. BENEDIK and H. KONRAD (eds.) *Mapping Contemporary History 2, 25 Years of Contemporary History Studies at Graz University*. Vienna: Böhlau Verlag. 159-176.
- BENEDIK, S. 2010b. Harming 'Cultural Feelings': Images and Categorisation of Temporary Romani Migrants to Graz/Austria. In: M. STEWART and M. RÖVID (eds.) *Multidisciplinary Approaches to Romany Studies*. Budapest: Central European University Press. 71-90.
- BRUBAKER, R. 2010. Ethnicity without groups. In: M. GUIBERNAU and J. REX (eds.) *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Cambridge: Polity Press. 33-45.
- CROWE, D. M. 2003. The International and Historical Dimensions of Romani Migration. *Nationalities Papers* 31, no. 1: 81-94.
- DAUM, D. et al. 2005. Einleitung. In: V. SCHMIDT-LINSENHOFF (ed.) *Ethnizität und Geschlecht. (Post-)koloniale Verhandlungen in Geschichte, Kunst und Medien*. Köln: Böhlau Verlag. 3-20.
- DO MAR CASTRO VARELA, M. and DHAWAN N. 2009. „Queer mobil? Heteronormativität und Migrationsforschung. [Heteronormativity and Migration research] In: H. LUTZ (ed.) *Gender Mobil? Geschlecht und Migration in transnationalen Räumen*. Münster: Westfälisches Dampfboot. 102-121.
- END, Markus. et al (ed.). 2009. *Antiziganistische Zustände: Zur Kritik eines allgegenwärtigen Ressentiments*. Münster: Unrast Verlag.

- ESSIG, Laurie. 1999. *Queer in Russia. A Story of Sex, Self and the Other*. Durham, NC et al.: Duke University Press.
- GORMAN-MURRAY, A. 2007. Rethinking queer migration through the body. *Social & Cultural Geography* 8 no. 4: 105-121.
- GREWAL, Inderpal. 2008. The Transnational in Feminist Research: Concept and Approaches. In: H. BRABANDT et al. (eds.) *Mehrheit am Rand? Geschlechterverhältnisse, globale Ungleichheit und transnationale Handlungsansätze* Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften. 189-199.
- GRILL, J. 2011. From Street Busking in Switzerland to meat factories in the UK. A comparative study of two Roma migrations from Slovakia. In: D. KANEFF and F. PINE (eds.) *Global Connections and Emerging inequalities in Europe: Perspectives on poverty and transnational migration*. London: Anthem Press. 79-102.
- GUY, Will et al. (eds.) 2004. *Roma migration in Europe: Case studies*. Münster: Lit Verlag.
- HARZIK, C. and HOERDER, D. 2009. *What is Migration History (What is History series)*. Cambridge and Malden: Polity Press.
- HOJSÍK, Marek F. 2008. *Evaluácia programu obecných nájomných bytov v rómskych osídleniach*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku.
- HURRLE, Jakob. 2005. Die Dritte Welt in der Ersten Welt. Entwicklungs- und Erneuerungsstrategien für ländliche Roma-Ghettos in der Slowakei. In: U. ALTROCK et al. (eds.) *Zwischen Anpassung und Neuerfindung: Raumplanung und Stadtenentwicklung in den Staaten der EU-Osterweiterung*. Berlin: Leue: 89-108.
- IVEKOVIĆ, Rada. 2005. The Fiction of Gender Constructing the Fiction of Nation. On How Fictions Are Normative, and Norms Produce Exceptions. *Anthropological Yearbook of European Cultures* 14: 19-38.
- KOTVÁNOVÁ, Alena. and SZÉP, Attila. 2002. *Migration and the Roma: Historical, Social and Political Aspects*. Bratislava: Slovak Institute for International Studies.
- KREBS, Cornelia. and PUCHER, W. 2009. *Rebell der Nächstenliebe*. Vienna: Styria Premium.
- MARKS, Stephen. P. and MODROWSKI, Kathleen A. 2008. *Human Rights Cities: Civic Engagement for Societal Development*. PDHRE. Available at: http://www.pdhre.org/Human_Rights_Cities_Book.pdf (9.8.2011)
- MAYER, Gregor and ODEHNAL, Bernhard. 2010. *Aufmarsch, Die rechte Gefahr aus Osteuropa*. St. Pölten and Salzburg: Residenz.
- RIEGER, Barbara. 2003. *Roma und Sinti in Österreich nach 1945: Die Ausgrenzung einer Minderheit als Prozeß*. Frankfurt: Peter Lang.

- Roma Education Fund. 2007. Advancing Education of Roma in Slovakia, Country Assessment and the Roma Education Fund's Strategic Directions. Available at: <http://demo.itent.hu/roma/index.php?content=136> (31.5.2011).
- SAMER, Helmut. 2001. Die Roma von Oberwart: Zur Geschichte und aktuellen Situation der Roma in Oberwart. Oberwart: Edition Lex Liszt.
- SCHOLZ, R. 2009. Antiziganismus und Ausnahmezustand, Der ‚Zigeuner‘ in der Arbeitergesellschaft. In: M. END et al (ed.). 2009. Antiziganistische Zustände: Zur Kritik eines allgegenwärtigen Ressentiments. Münster: Unrast Verlag. 24-40.
- SIGONA, N. 2005. Locating 'The Gypsy Problem'. The Roma in Italy, Stereotyping, Labeling and 'Nomad Camps'. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31 no. 4: 741-756.
- SINGER, Mona. 2005. Geteilte Wahrheit. Feministische Epistemologie, Wissenssoziologie und Cultural Studies . Vienna: Löcker Verlag.
- SOBOTKA, E. 2003. Romani Migration in the 1990s- Perspectives on Dynamic, Interpretation and Policy. *Romani Studies* 5, vol. 13, no. 2: 79-221.
- STRASSER, Sabine. 2009. Bewegte Zugehörigkeiten. Nationale Spannungen, Transnationale Praktiken und transversale Politik. Vienna: Turia and Kant.
- VAŠEČKA, I., VAŠEČKA, M. 2003. Recent Romani Migration from Slovakia to EU Member States, Romani Reaction to Discrimination or Romani Ethno-Tourism? *Nationalities Papers* 31: 29-47.
- VERMEERSCH, PETER. 2007. The Romani Movement. Minority Politics and Ethnic Mobilization in Contemporary Central Europe. New York and Oxford: Berghahn Books.
- WILKINSON, K. 2011. Modeling the Impact of Taxes and Transfers on Child Poverty in South Africa. *Social Science Computer Review* 29: 127-144.
- ZIAI, A. 2008. Rassismus und Entwicklungszusammenarbeit. Vienna: Mandelbaum, s.191-213.

Další zdroje

- GROVES, J. 2010. „Cameron warns EU to show respect as he lends support to Sarkozy as row over Roma expulsions rages on in Brussels.” *Daily Mail*. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1312583/Cameron-lends-Sarkozy-support-row-Roma-gypsies-expulsion-rages.html>. Sept 2010 (5.9.2011).
- N.N., 2004 „Von der Kulturhauptstadt Europas zur Bettlerhauptstadt Österreichs“. [From cultural capital of Europe to Europe's begging capital] In: *Der Uhrturm* [Newspaper of the extreme right freedom-party's local branch], März 2004.

- N.N. 2010. „Sarkozy to address cabinet on ‘Roma problem’ amid criticism“. Dostupné z: <http://www.france24.com/en/20100728-sarkozy-address-roma-problem-cabinet-meeting-amid-criticism-rights-groups-france-travelling-people>. Jul 2010 (5.9.2011).
- SKAREK, M. 1999. „Teurer Spaziergang.“ [Expensive walk] Grazer Woche, Jul 1999 (7.4.1999).
- SCHEID, M. 2006. „Vom Geschäft mit dem Müll.“ Dostupné z: http://www.megaphon.at/de/strassenmagazin/archiv/megaphon_2006/jaenner/60/. Jan 2006 (5.9.2011).
- Obecná kronika [Medovce/Metete], poznámky ze záznamů.

Články z Romskej tlačovej agentúry:

- N.N. 2011. „Na ‚maďarských‘ školách je slovenčina problémom.“ Dostupné z: <http://mobil.pluska.sk/slovensko/spolocnost/na-madarskych-skolach-je-slovenscina-problemom.html>, Jul 2011 (22.7.2011).
- VAŇOVÁ, J. 2011. „Poznámka, Kopnite si, je to dovolené!“ 17-3-2011. Dostupné z: <http://www.mecem.sk/rpa/?id=human&lang=slovak&show=20727> (20.7.2011).

Články v Kleine Zeitung, Graz

- NN, 9.2.2011 Dostupné z: <http://www.kleinezeitung.at/steiermark/2670782/bettelverbot-vor-weichenstellung-steirischen-landtag.story>.
- NN, 10.12.1995.
- Dopis čtenáře, 9.11.1996.
- FILZWIESER, Peter, 1996. „Von 800 Dorfbewohnern haben nur zehn eine Arbeit“, 10.12.1996..
- Dopis čtenáře, 17.7.1999
- NN, 5.5.2004.
- Dopis čtenáře, 5.12.1996.
- HECKE, B. 1999. „Menschen in [Medovce] im ‚wunschlosen Unglück“, 17.7.1999.
- NN, 1996. „Diese Bettler-Verordnung muß noch heuer kommen“, 9.11.1996.
- ZANKEL, E. 1999. Polituren, Maßvoll, 7.12.1996.

Články v Neue Steirerkrone, Graz

„Der Krone Detektiv“, 13.12.1996.

NN, 20-6-1996.

GNAM, P. 1996. „Die SPÖ unter Druck: Schwärme von Bettlern suchen Graz heim“, 5.12.1996.

Dopis čtenáře, 12.2.2000.

Dopis čtenáře, 10.4.2000.

RICHTER, G. 2011. „Roma-Bettler: ‚Nehmen auf Grazer Rücksicht!‘“, 5.2.2011.

NN, 2000. „2000 Bettler in der Innenstadt.“, 12.2.2000.

Články v Der Standard, Vienna

SCHMIDT, C. M., 2011. „SPÖ und ÖVP einigen sich auf Bettelverbot“, 8.2.2011. Dostupné z: <http://derstandard.at/1297215913458/SPOe-und-OeVP-einigen-sich-auf-Bettelverbot>.

Müller, W., 1996. „Aufdringlichkeit kostet 3000 Schilling“, 7.12.1996.

Články v Neue Zeit, Graz

PUCHER, W. 1996a. „Wir verkraften Bettlerkinder“, 26.11.1996.

Dopis čtenáře, 17.4.1998.

Dopisy čtenářů v Salzburger Nachrichten

PUCHER, W. 1996b. „Offener Brief an den Grazer Bürgermeister“, 28.11.1996.

Dopisy čtenářů v Grazer Woche, Graz:

NN, 7.4.1999.

Legislativní zdroje

Landesgesetzblatt Nr. 37/2011 Stück 13, [http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Lgbl &Dokumentnummer=LGBL_ST_20110502_37](http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Lgbl&Dokumentnummer=LGBL_ST_20110502_37) (21. 7. 2011)

FRÖHLICH, K. 2011. „Beschlüsse der Steiermärkischen Landesregierung vom 14. Jul 2011“. Dostupné z: <http://www.landepressedienst.steiermark.at/cms/beitrag/11524997/29771102/> (23.7.2011)

Stenografischer Bericht der 6. Sitzung des Landtages Steiermark, XVI. Gesetzgebungsperiode. 15. Feb 2011. Dostupné z: http://www.landtag.steiermark.at/cms/dokumente/11375783_58306852/760e481a/6_Stenografisches%20Protokoll%202015_2_2011.pdf (23.7.2011)

Rozhovory

Všechny použité rozhovory proběhly v době od září 2010 do června 2011; použité citace jsou vyňaty z přepisů jednotlivých nahrávek.

Rozhovory vedené Editou Szenássy: MA 108; MB 199; MJ 725; ZD 546; ZC 695; ZC 852; ZA 125; SB 888; ZV 688; MC 446.

Rozhovory vedené Barbarou Tiefenbacher: ZE 182; MM 655; ZZ 176; ZJ 872; ZL 115; Ivana Hricková-Ferencová and ZR 492; MB 753; MF 912; ZJ 872; ZL 115; ZR 492; MF 912; ZB 495; ZR 929; ZR 261; MB 127; ZR 261; ZB 948.

Rozhovory vedené Barbarou Tiefenbacher a Stefanem Benedikem: ZN 861; ZJ 940; MF 462; MV 655; MW 872; MB 199; ME 876; ZR 929; ZZ 006; Anton Kendöl; MS 989; ZB 495; ZZ 176; ZL 115; MS 733; SB 888; MS 733.

Rozhovory vedené Stefanem Benedikem: MJ 685.

